

Dawid Szombierski

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000-0003-3869-272X

e-mail: dawid.szombierski@us.edu.pl

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2023.018>

Zetetyczny rejs. O Dariusza Kuboka badaniach nad krytycyzmem

Zetetyczny wymiar filozofii jako ciągłego dążenia od dawna symbolizuje droga. Można zatem stwierdzić, że przynajmniej grecka filozofia jest po prostu nieustrudzonym żeglowaniem; nie tylko jest to utrzymywanie się na wodzie, ale płynięcie do celu lub przynajmniej w jakimś kierunku. Czasami ta podróż odbywa się wyznaczonymi szlakami wodnymi, niekiedy jednak bywa spontaniczna i wyjątkowa¹.

Krytycyzm i sceptycyzm – te dwa terminy z perspektywy epistemicznej wiążą się z kluczowymi zagadnieniami dotyczącymi możliwości poznania rzeczywistości, jednakże operują nimi różne tradycje, nadając im odmienne sensy oraz znaczenia w najrozmaitszych kontekstach. Powszechnie postawę sceptyczną łączy się z czynnością wątpienia, a podejście krytyczne z aktywnością krytykowania. Czy popularne wyobrażenia są słuszne lub jedyne? Warto również postawić inne istotne pytanie filozoficzne. Jaką rolę odgrywał krytycyzm w myśli wczesnogreckiej; poprzedzał filozofię czy też był jej konsekwencją?

¹ Dariusz Kubok, *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021), 539–540.

Główną perspektywę pozwalającą odpowiedzieć na te pytania dostarcza monografia *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*, nominowana w Konkursie o Nagrodę imienia Jana Długosza w 2022 roku². Praca ta stanowi podsumowanie wieloletnich studiów nad krytycyzmem Dariusza Kuboka, znanego za sprawą książki *Prawda i mniemanie. Studium filozofii Parmenidesa z Elei*³.

Celem niniejszego artykułu jest systematyczny namysł nad badaniami Dariusza Kuboka dotyczącymi krytycyzmu oraz próba ich oceny z perspektywy filozoficznej i ogólnohumanistycznej. Ze względu na to, że *opus magnum* autora zostało poprzedzone licznymi publikacjami, pierwsza część rozważań zwięźle przybliży dorobek badacza. Jednak książka *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej* jest szczególnie, dlatego w poświęconej jej drugiej, dłuższej części dociekań zostanie dookreślony termin „zetetycyzm” oraz jego związki ze sceptycyzmem i krytycyzmem. Trzecia część wypełni cel rozważań poprzez namysł nad znaczeniem badań Kuboka nad krytycyzmem. Metodą tej pracy jest analiza wewnętrzna, ograniczona do dorobku autora – takie podejście jest podyktowane ograniczeniami artykułu naukowego.

Na drodze krytycyzmu

Dariusz Kubok następującymi słowami – które można potraktować jako zwieńczenie wieloletnich poszukiwań – przedstawia zasadność podjęcia swoich badań:

Filozofowie powód zadziwiającego braku dogłębnej refleksji nad krytycyzmem tłumaczą zazwyczaj dwojako: albo używają argumentu z trywialności, albo z marginalności. Ci pierwsi uważają, że nie ma sensu podejmować tego zagadnienia, ponieważ uznają je za jasne i oczywiste; więcej nawet, nierzadko krytycyzm bywa pojmowany monopolistycznie w świetle jakiejś wyróżnionej koncepcji filozoficznej (np. Kanta czy szkoły frankfurckiej). Ci drudzy z kolei sądzą, że refleksja filozoficzna powinna się skupić na istotniejszych zagadnieniach, a idea krytycyzmu od strony filozoficznej nie należy do tematów kluczowych. Motywem podjęcia przeze mnie tego problemu była niezgoda na oba argumenty, a świadomość ważności postawy krytycz-

² Zob. „Nominowani w Konkursie”, w: *Konkurs o Nagrodę imienia Jana Długosza*, dostęp 1.03.2023, <https://dlugosz.krakow.pl/pl/nominowani.html>.

³ Zob. Dariusz Kubok, *Prawda i mniemanie. Studium filozofii Parmenidesa z Elei* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004). Praca nominowana w Konkursie o Nagrodę imienia Jana Długosza w 2005 roku. Zob. „Nominowani w Konkursie”.

nej szła w parze z nieświadomością rangi refleksji nad nią. Każdy zapewne się zgodzi, że człowiek powinien myśleć krytycznie, ale czy rzeczywiście tak myśli? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należałoby zrozumieć, o czym jest mowa⁴.

Trudno nie zgodzić się z tak zarysowaną perspektywą. Można nawet powiedzieć, że zachodzi pewna analogia między dwoma ważnymi terminami: „racjonalnością” oraz „krytycyzmem”. Często podczas dyskusji tak się zdarza, że rozmówcy nie potrafią uzyskać konkluzji czy nawet mają trudność z prowadzeniem dialogu, choć obaj uważają się za przedstawicieli racjonalizmu i krytycyzmu.

Sprzeciw wobec powszechnego trywializowania i marginalizowania zagadnienia krytycyzmu oraz monopolizowania go do jednego z wielu stanowisk filozoficznych doprowadził badacza do zrealizowania projektu, który zaowocował interesującą perspektywą na płaszczyźnie badań nad filozofią grecką⁵. Na szczególną uwagę zasługują trzy artykuły: *O półtrzeźwości Ksenofanesa*, *Xenophanes of Colophon and the Problem of Distinguishing between Scepticism and Negative Dogmatism* oraz *Poza Skyllą i Charybdą. Problem fallibilistycznej wykładni poglądów Ksenofanesa*. Przytoczone prace przygotowywały grunt pod omawianą w dalszej części pracy monografię poprzez zarysowanie związków między dogmatyzmem, sceptycyzmem i krytycyzmem we wczesnej filozofii greckiej na przykładzie poglądów Ksenofanesa, a także ich powiązań ze współczesną myślą krytyczną oraz zagadnieniem fallibilizmu.

Jednakże z trzech powodów działalność Kuboka związana z zagadnieniem krytycyzmu przekracza perspektywę historyka zajmującego się myślą grecką.

Po pierwsze, jego badania prowadzą do wyznaczenia interesującej perspektywy metafizycznej⁶. Najważniejsza wydaje się praca *Critical*

⁴ Kubok, *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*, 9.

⁵ Zob. Dariusz Kubok, „Allocriticism and Autocriticism in the Views of Xenophanes of Colophon”, *Littera Antiqua* 10 (2015): 261–281. Zob. Dariusz Kubok, „Xenophanes of Colophon and the Problem of Distinguishing between Scepticism and Negative Dogmatism”, *Electryone. A Journal of Classical Studies and the Ancient Mediterranean World* 2 (2016): 31–53. Zob. Dariusz Kubok, „Parmenides’ Methodological Criticism and the Problem of Phronesis”, *Filozofia* 71 (2016): 345–356. Zob. Dariusz Kubok, „Poza Skyllą i Charybdą. Problem fallibilistycznej wykładni poglądów Ksenofanesa”, *Ruch Filozoficzny* 4 (2017): 79–100. Zob. Dariusz Kubok, „Problem antecedenji fallibilizmu w poglądach Karneadesa”, *Analiza i Egzystencja* 41 (2018): 5–24.

⁶ Zob. Dariusz Kubok, „The Topographies of the Philosophical Path, or on the Consequences of Not Wearing Shoes”, *Er(r)go* 43 (2021): 253–277. Zob.

Thinking and Philosophical Criticism: An Outline of the Problem, która wskazuje na genetyczną pierwotność krytycyzmu przed wszelką refleksją, również filozoficzną, poprzez zwrócenie uwagi na dwie kategorie: krytycyzm separacyjny i bezkrytycyzm separacyjny.

Po drugie, prowadzone przez niego badania nie ograniczają się tylko do myśli antycznej, co potwierdza jego namysł nad starożytnymi źródłami filozofii Immanuela Kanta w artykule *Kant and Zetetic Scepticism*⁷. Godny uwagi jest również wkład w badania nad antycznym rodowodem zetetycznych koncepcji z zakresu dwudziestowiecznej filozofii polityki, m.in. myśli Erica Voegelina, Leo Straussa, Michaela Oakeshotta i Karla Poppera⁸.

Po trzecie, Kubok jest redaktorem pracy zbiorowej *Thinking Critically: What Does It Mean?* oraz tematycznego numeru czasopisma *Forms of Criticism in Philosophy and Science*⁹.

Problem, metoda i struktura opus magnum

Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej – na początku warto doprecyzować tytuł rozprawy. Szczególną uwagę zwraca brzmiący odrobinę ezoterycznie „zetetycyzm”. Autor następująco tłumaczy użycie tego terminu:

Wyróżnienie tego terminu na oznaczenie określonego stanowiska nie jest przypadkowe, odsyła bowiem do Sekstusa Empiryka, który tradycję sceptyczną nazywa między innymi zetetyczną (ζητητική), a więc polegającą na tym, aby poszukiwać i badać (τὸ ζητεῖν καὶ σκέπτεσθαι). Ogólnie rzecz bio-

Dariusz Kubok, „Critical Thinking and Philosophical Criticism: An Outline of the Problem”, w: *Thinking Critically: What Does It Mean?: The Tradition of Philosophical Criticism and Its Forms in the European History of Ideas*, red. Dariusz Kubok (Berlin–Boston: De Gruyter, 2018), 1–10.

⁷ Zob. Dariusz Kubok, „Kant and Zetetic Scepticism”, *Ruch Filozoficzny* 78 (2022): 7–25.

⁸ Zob. Dariusz Kubok, „Conversation and Conservation: Two Kinds of Anti-Dogmatic Criticism in the Philosophy of Politics and their Antecedents in Ancient Greek Forms of Skepticism and Fallibilism”, w: *Thinking Critically*, 73–92. Zob. Dariusz Kubok, „Kilka uwag o modelach zetetycznych w filozofii polityki: Voegelin – Strauss”, *Horyzonty Polityki* 35 (2020): 125–143. Zob. Dariusz Kubok, „Filozofia a polityka: lekcje z Oakeshotta, Bradatana i Sokratesa”, *Horyzonty Polityki* 45 (2022): 183–201.

⁹ Zob. Dariusz Kubok, „Comments on the Sources of Greek Philosophical Criticism”, *Folia Philosophica. Forms of Criticism in Philosophy and Science: Special Issue* 34 (2015): 9–31. Zob. *Thinking Critically*.

rac, wyjściowo będę traktował te stanowiska jako wzajemnie podporządkowane: sceptycyzm (S) jest jedną z form krytycyzmu antydogmatycznego (KA), natomiast zetetycyzm (Z) – jedną z form S¹⁰.

Zetetycyzm to zatem jedna z form sceptycyzmu – rozumianego jako poszukiwanie i badanie – podpadająca pod pewien typ krytycyzmu. Kluczowe jest to, że Kubok wyróżnia dwa typy sceptycyzmu: efektycyzm i zetetycyzm.

Sceptycyzm efektyczny bazuje na postawie wstrzymania się od osądu, która stanowi konsekwencję oceny poszukiwań i jest nimi poprzedzona¹¹. Sceptycyzm zetetyczny – w przeciwieństwie do efektycyzmu – polega na niepoprzstawianiu w poszukiwaniach niezależnie od tego, czy uzyskało się rozwiązanie rozważanego problemu, czy też nie. Z uwagi na wielość niejasności związanych z użyciem terminu „sceptycyzm”, a także z powszechnym podejściem redukującym postawę sceptyczną do czynności wątpienia szczególnie zasadne wydaje się zastosowanie w analizach terminu „zetetycyzm”.

Z tytułowej trójcy pozostał „krytycyzm”. W poprzedniej części rozważań wskazano na sprzeciw Kuboka wobec marginalizowania i trywializowania zagadnienia krytycyzmu. Badacz zaproponował interesujące podejście, ponieważ sformułował typologię krytycyzmu, opierając się na własnych analizach użyć czasownika *κρίνω* w dziełach Homera, Hezjoda i filozofów wczesnogreckich. Przybliżenie tej typologii oraz wskazanie jej możliwych zastosowań wymagają osobnego omówienia, ale warto już teraz przywołać wymienione przez Kuboka trzy kluczowe typy krytycyzmu filozoficznego: krytycyzm separacyjny – najpierwotniejszy typ krytycyzmu, będący przedracjonalną zdolnością do czynienia rozróżnień; krytycyzm antydogmatyczny – dążący do formułowania rozważań w sposób wolny od ostatecznych rozstrzygnięć; krytycyzm epistemologiczny – problematyzujący w pierwszej kolejności formy refleksji nad rzeczywistością, które to formy poprzedzają dociekania etyczne, ontologiczne, metafizyczne i wszelkie inne. Krytycyzm separacyjny jest pierwotny, a tym samym stanowi podłoże wszelkich rozważań, również filozoficznych, zakładają go zatem wszelkie pozostałe typy krytycyzmu. Ważne jest to, że krytycyzm epistemologiczny i krytycyzm antydogmatyczny mogą się łączyć, ale nie muszą¹².

¹⁰ Kubok, *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*, 11.

¹¹ Zob. tamże, 15, 126–127.

¹² Zob. tamże, 65–76.

Istotne jest również tytułowe wyrażenie „wczesna filozofia grecka”. Pierwszych miłośników mądrości klasyfikuje się na różne sposoby. Między innymi określa się ich mianem „filozofów przyrody”, „presokratyków”, myślicieli „przedsofistycznych” lub „przedplatońskich”. Trudność tych kategorii polega na tym, że nie sposób zredukować problemów rozważanych przez pierwszych filozofów do zagadnień związanych z naturą rzeczywistości; ponadto pod ich wpływem byli sofisci, Sokrates i Platon, których raczej nie należy przez to posądzać o jednoznaczny zwrot w podejściu badawczym, bardziej zasadne wydaje się postrzeganie rozwoju filozofii greckiej jako procesu ciągłego, a nie rewolucyjnego. Z tego powodu Anthony Arthur Long posługuje się terminem „wczesna grecka filozofia”¹³; warto zwrócić uwagę na następujące słowa brytyjskiego badacza:

[...] moim podstawowym zmartwieniem jest przekonanie, że w badaniach nad wczesnymi greckimi filozofami – takimi jak Parmenides, których słowa przetrwały w znacznym stopniu – nie poświęcono odpowiedniej uwagi ich poglądom z zakresu metodologii filozofii, metafizyki, a także rozważaniom nad umysłem oraz relacji między podmiotem i przedmiotem poznania. Interpretacja [poglądów] tych myślicieli – Ksenofanesa, Heraklita, Parmenidesa, Empedoklesa i Anaksagorasa – jest stale pod wpływem kosmologicznych założeń Arystotelesa i Teofrasta. Z perspektywy naszego dostępu do najwcześniejszych, Milezyjczyków, których umownie, ale błędnie nazywamy presokratykami – [w tym przypadku] jesteśmy całkowicie zależni od tradycji doksograficznej zapoczątkowanej przez perypatetyków¹⁴.

Można powiedzieć, że powyższe uwagi terminologiczne nie są tylko częścią sporu werbalnego, ponieważ za nimi kryją się istotne założenia. Ujmowanie pierwszych miłośników mądrości jako filozofów wczesnogreckich prowadzi do wyekspozowania epistemologicznych elementów obecnych w ich rozważaniach, co wiąże się z przewartościowaniem dotychczasowej perspektywy badawczej, opartej na doksografii perypatetyków. Powyższe uwagi są kluczowe, ponieważ ukazują punkt wyjściowy rozważań Kuboka, który – odpowiadając na powyżej przytoczone zmartwienie Longa – podstawowy problem monografii ujął następująco:

Zasadniczy cel tej rozprawy sprowadzam do próby rozpoznania we wczesnej filozofii greckiej zrębów postawy krytycznej, sceptycznej i zetetycznej

¹³ Zob. tamże, 23–26.

¹⁴ Anthony A. Long, „Parmenides on Thinking Being”, *Proceedings of the Boston Area Colloquium of Ancient Philosophy* 12 (1996): 127–128. Przeł. D. Sz.

na podstawie uprzednich ustaleń dotyczących ich pojmowania. Zdaje sobie jednocześnie sprawę z możliwej dwuznaczności, nieostrości i splątania relewantnych tekstów. Rozpoznanie to ogranicza się do analizy wczesnogreckich filozofów, a także „filozoficznych” fragmentów przede wszystkim z epiki (Homer i Hezjod), ale też – akcydentalnie – z liryki, dramatu i historiografii. Mam świadomość, że takie zawężenie przedmiotu badań do fragmentów filozoficznych nie pozwala na całościowy ogląd omawianego zagadnienia. Dlatego swoje badania nad wczesną filozofią grecką traktuję jako preludeum do badań nad wczesną myślą grecką w zakresie obecności w niej K, S oraz Z. Koniecznym uzupełnieniem niniejszych badań powinny być przede wszystkim szczegółowe analizy filologiczne dotyczące czasownika κρίνω i jego derywatów, a także analizy procesu wyłaniania się oraz krystalizacji terminologii krytycystycznej, sceptycznej i zetetycznej; dodatkowo należałoby skupić się na obecności zrębów tych trzech postaw w literaturze wczesnogreckiej, szczególnie w liryce, dramacie i historiografii. W rozprawie tej zawarłem rozważania o charakterze historyczno-filozoficznym, ale także filozoficznym, głównie epistemologiczno-metodologicznym. Zagadnienie krytycyzmu ściśle związane jest z problemami epistemologicznymi i metafizycznymi, które – jak postaram się pokazać – nie były marginalne u źródeł filozofii¹⁵.

Kluczowym celem monografii jest zatem wydobywanie z wczesnej filozofii greckiej elementów postawy krytycznej, sceptycznej i zetetycznej, co – jak już wspomniano – podkreśla bardzo często niedostrzegane epistemologiczne elementy obecne w rozważaniach pierwszych miłośników mądrości. Interesujące jest rozpoczęcie badań od analizy „filozoficznych” części epiki Homera i Hezjoda oraz antycznej liryki, dramatu i historiografii, ponieważ takie podejście ukazuje ciągłość tradycji, związek początku filozofii z mitem, co stanowi przeciwagę popularnego wyobrażenia, według którego pierwsi filozofowie arbitralnie zerwali z myśleniem mitycznym, przechodząc od mitu do logosu¹⁶.

Godne uwagi są dwa elementy metodologiczne, umożliwiające zrealizowanie postawionego zadania. Po pierwsze, autor stosuje zamienienie wyróżnione przez Janinę Gajdę-Krynicką dwie metody: genetyczną i porównawczą czy też kontekstową, ale odpowiednio je modyfikuje na potrzeby swoich rozważań, wskazując, że zasadność wykorzystania tych metod nie wiąże się z założeniem, iż wczesna myśl grecka jest spójnym systemem myślowym; ponadto metody te pozwalają na badanie dawnej myśli greckiej z perspektywy późniejszych stanowisk. Po drugie, w badaniach nad krytycyzmem Kubok nawiązuje do bezpośrednich i pośrednich przedstawicieli Szkoły Lwowsko-Warszawskiej,

¹⁵ Kubok, *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*, 12.

¹⁶ Zob. tamże, 441.

a w kontekście relacji między filozofią starożytną i współczesną oraz filozofią i historią filozofii odnosi się do Izydory Dąbskiej i Stefana Swieżawskiego¹⁷.

Monografia dzieli się na dwie części. Pierwsza składa się z czterech rozdziałów, precyzujących istotę i funkcję krytycyzmu, zawierających namysł nad współczesnymi badaniami dotyczącymi postawy krytycznej, użyciami czasownika *κρίνω* oraz jego derywatów w eposach Homera i Hezjoda, co prowadzi do sformułowania typologii krytycyzmu, a także dookreślenia sceptycyzmu, dogmatyzmu i zetetycyzmu¹⁸. Część druga rozprawy obejmuje analizy doksografii i fragmentów dotyczących przedstawicieli wczesnej filozofii greckiej w świetle różnych typów krytycyzmu: poglądy myślicieli są omawiane w pięciu rozdziałach z perspektywy krytycyzmu separacyjnego, krytycyzmu antydogmatycznego (związanego nierozzerwalnie ze sceptycyzmem i zetetycyzmem), krytycyzmu epistemologicznego, allokrytycyzmu i autokrytycyzmu, a także synkrytycyzmu. Godne odnotowania jest to, że autor w ramach rozważań dokonał nowych przekładów części antycznych tekstów¹⁹.

Podstawowy cel rozprawy został postawiony bardzo ambitnie, a jego realizacja doprowadziła do sformułowania nowej wykładni interpretacyjnej myśli pierwszych filozofów oraz doprecyzowania podstaw: krytycznej, sceptycznej i zetetycznej. Zakres analiz został odpowiednio ograniczony, mimo to zaowocował studium przekraczającym sześćset stron.

Znaczenie badań Kuboka

Omówiona w niniejszej pracy twórczość Dariusza Kuboka to interesujący głos w dyskusjach humanistycznych, ponieważ zawiera nową wykładnię wczesnej filozofii greckiej, jednocześnie inicjując wiele zagadnień związanych z myślą antyczną; odpowiada na problem historyczno-filozoficzny, zajmując dojrzałe stanowisko filozoficzne i precyzując ignorowane oraz bagatelizowane często zagadnienie krytycyzmu, które ma wymiar ogólnohumanistyczny. Można wskazać na sześć elementów podkreślających wartość tych badań.

1. Nowa wykładnia myśli pierwszych filozofów z perspektywy krytycyzmu – eksponująca bardzo często pomijane w ich twórczo-

¹⁷ Zob. tamże, 19–25.

¹⁸ Zob. tamże, 29–146.

¹⁹ Zob. tamże, 147–531.

- ści elementy epistemologiczne oraz wskazująca na aktualność ich myśli, która otwiera perspektywy dla badaczy w zakresie nie tylko wczesnej filozofii greckiej, ale też całej wczesnej myśli greckiej.
2. Opracowanie problemu krytycyzmu, problematyzujące go z perspektywy filozoficznej poprzez zbadanie znaczenia i funkcji postawy krytycznej, co prowadzi do interesującego ujęcia, według którego krytycyzm genetycznie poprzedza dociekania filozoficzne. Szczególnie godna uwagi jest typologia krytycyzmu wyróżniająca: krytycyzm separacyjny, krytycyzm antydogmatyczny i krytycyzm epistemologiczny.
 3. Zbadanie związków sceptycyzmu z krytycyzmem oraz uporządkowanie terminologii sceptycznej poprzez wyróżnienie dwóch form sceptycyzmu: efektycznego i zetetycznego. Takie podejście przeciwstawia się powszechnym ujęciom redukującym postawę sceptyczną do czynności wątpienia oraz eksponuje jej pozytywną rolę, związaną z poszukiwaniami.
 4. Interesująca perspektywa metafizyczna, problematyzująca początek i źródła filozofii, podkreślająca filozoficzny charakter badań historyczno-filozoficznych: bardzo powszechnym przekonaniem jest pogląd, według którego istnieje przepaść między myśleniem filozoficznym i badaniami historyczno-filozoficznymi. Perspektywa Kuboka ukazuje, że zachodzi tutaj sprzężenie zwrotne, ponieważ namysł nad początkiem filozofii z perspektywy współczesnej doprowadził do powstania typologii krytycyzmu.
 5. Ukazanie antycznego rodowodu krytycznych i zetetycznych koncepcji z zakresu dwudziestowiecznej filozofii polityki, m.in. poprzez namysł nad stanowiskami Erica Voegelina, Leo Straussa, Michaela Oakeshotta i Karla Poppera.
 6. Zasygnalizowanie relacji między kryzysem i krytycyzmem. Badacz przedstawia sprawę następująco:

Refleksja nad genezą postawy krytycznej pozwala zrozumieć również aktualne problemy w skali globalnej. Można to ukazać na przykładzie związku pomiędzy kryzysem i krytycyzmem. Ten pierwszy termin wszedł do podręcznego słownika diagnoz współczesności w przeróżnych aspektach. W opisie po(d)ręcznego świata stosuje się słowo „kryzys” z odpowiednim przymiotnikiem: gospodarczy, finansowy, polityczny, tożsamościowy, aksjologiczny itd. Trzeba jednak sobie uświadomić, że termin „kryzys” pochodzi od greckiego κρίσις i jest źródłowo związany z terminem „krytycyzm”. W moim przekonaniu jedną z najprostszych, a zarazem najtrafniejszych i najbardziej wydajnych definicji postawy krytycznej fundującej krytycyzm jest definicja, która głosi, że *jest to postawa czujnego utrzymywania stanu kryzysu*. Kryzys natomiast rozumiem

najbardziej fundamentalnie, z najmniejszym możliwym nacechowaniem wartościującym: kryzys to okres przełomowy, rozstrzygający, inaczej: przesilenie, przełom, załamanie się dotychczasowej linii rozwoju. Kryzys i krytycyzm są dialektycznie powiązane – zarówno pozytywnie (oba terminy wskazują funkcję rozróżnienia i rozstrzygnięcia), jak i negatywnie, czyli w sytuacji, gdy krytycyzm staje się antidotum na kryzys, a kryzys może wywoływać potrzebę krytycyzmu. Ale to właśnie kryzys może być antidotum na niedomaganie krytycyzmu lub jego krytyczny brak, a krytycyzm może wywoływać kryzys. Takie postawienie problemu może zrodzić oczekiwanie na osobne studium, które wpisze się we współczesną debatę w obrębie humanistyki²⁰.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden ogólnohumanistyczny wymiar badań. Można wyróżnić dwa podstawowe toposy, sprowadzające się do dwóch metafor: gmachu i drogi. Pierwszą wyraża dom stojący na trwałych fundamentach, zapewniający tylko pozorne bezpieczeństwo, ponieważ zamknięcie się na rzeczywistość prowadzi do stagnacji, której konsekwencją jest dogmatyzm. Drugą wyraża podróż związana z poszukiwaniem, zawierająca *zetetyczną nadzieję* na odkrycie tego, co nieznanne i lepsze. Kubok określa wczesnych filozofów mianem „ludzi morza”²¹, co sugeruje, że krytycyzm oraz związana z nim nadzieja były gwiazdą przewodnią dla myślicieli, którzy przetrarli szlaki dla naszej kultury – dobrze o tym pamiętać dziś, w trudnych czasach, pełnych wyzwań implikowanych przez globalne i lokalne kryzysy.

Bibliografia

- Kubok Dariusz. 2004. *Prawda i mniemania. Studium filozofii Parmenidesa z Elei*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kubok Dariusz. 2009. „Allocriticism and Autocriticism in the Views of Xenophanes of Colophon”. *Littera Antiqua* 10: 261–281.
- Kubok Dariusz. 2015. „Comments on the Sources of Greek Philosophical Criticism”. *Folia Philosophica. Forms of Criticism in Philosophy and Science: Special Issue* 34: 9–31.
- Kubok Dariusz. 2016. „Parmenides’ Methodological Criticism and the Problem of Phronesis”. *Filozofia* 71: 345–356.
- Kubok Dariusz. 2016. „Xenophanes of Colophon and the Problem of Distinguishing between Scepticism and Negative Dogmatism”. *Electryone. A Journal of Classical Studies and the Ancient Mediterranean World* 2: 31–53.

²⁰ Tamże, 27.

²¹ Zob. tamże, 539–540.

- Kubok Dariusz. 2017. „Poza Skyllą i Charybdą. Problem fallibilistycznej wykładni poglądów Ksenofanesa”. *Ruch Filozoficzny* 73: 79–100.
- Kubok Dariusz. 2018. „Conversation and Conservation: Two Kinds of Anti-Dogmatic Criticism in the Philosophy of Politics and their Antecedents in Ancient Greek Forms of Skepticism and Fallibilism”. W: *Thinking Critically: What Does It Mean?: The Tradition of Philosophical Criticism and Its Forms in the European History of Ideas*, red. Dariusz Kubok, 73–92. Berlin–Boston: De Gruyter.
- Kubok Dariusz. 2018. „Critical Thinking and Philosophical Criticism: An Outline of the Problem”. W: *Thinking Critically: What Does It Mean?: The Tradition of Philosophical Criticism and Its Forms in the European History of Ideas*, red. Dariusz Kubok, 1–10. Berlin–Boston: De Gruyter.
- Kubok Dariusz. 2018. „Problem antecedenencji fallibilizmu w poglądach Karneadesa”. *Analiza i Egzystencja* 41: 5–24.
- Kubok Dariusz (red.). 2018. *Thinking Critically: What Does It Mean?: The Tradition of Philosophical Criticism and Its Forms in the European History of Ideas*. Berlin–Boston: De Gruyter.
- Kubok Dariusz. 2020. „Kilka uwag o modelach zetetycznych w filozofii polityki: Voegelin – Strauss”. *Horyzonty Polityki* 35: 125–143.
- Kubok Dariusz. 2021. *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kubok Dariusz. 2021. „The Topographies of the Philosophical Path, or on the Consequences of Not Wearing Shoes”. *Er(r)go* 43: 253–277.
- Kubok Dariusz. 2022. „Filozofia a polityka: lekcje z Oakeshotta, Bradatana i Sokratesa”. *Horyzonty Polityki* 45: 183–201.
- Kubok Dariusz. 2022. „Kant and Zetetic Scepticism”. *Ruch Filozoficzny* 78: 7–25.
- Long Anthony A. 1996. „Parmenides on Thinking Being”. *Proceedings of the Boston Area Colloquium of Ancient Philosophy* 12: 127–128.
- „Nominowani w Konkursie”. W: *Konkurs o Nagrodę imienia Jana Długosza*. Dostęp 1.03.2023. <https://dlugosz.krakow.pl/pl/nominowani.html>.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest systematyczny namysł i próba oceny badań Dariusza Kuboka nad krytycyzmem, związanych z monografią *Krytycyzm, sceptycyzm i zetetycyzm we wczesnej filozofii greckiej*, która problematyzuje krytycyzm z perspektywy filozoficznej i prezentuje nowy paradygmat interpretacyjny wczesnej filozofii greckiej. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej przybliżono fragment dorobku publikacyjnego polskiego badacza, będący drogą do jego głównego dzieła. W drugiej omówiono problem, metodę i strukturę *opus magnum*. W trzeciej poddano ocenie badania, a także ich znaczenie z perspektywy filozoficznej oraz ogólnohumanistycznej.

Słowa kluczowe: krytycyzm, sceptycyzm, zetetycyzm, wczesna filozofia grecka, Dariusz Kubok

Zetetic Cruise: About Dariusz Kubok's Research on Criticism

Summary

The aim of this paper is a systematic reflection and an attempt to evaluate Dariusz Kubok's research on criticism related to the monograph *Criticism, Skepticism and Zeteticism in Early Greek Philosophy*, which problematizes criticism from a philosophical perspective and presents a new interpretation paradigm of early Greek philosophy. The article consists of three parts. The first introduces part of the publications of the Polish researcher, which is the way to his main work. The second discusses the magnum opus's problem, method, and structure. The third evaluates the importance of research – its significance from a philosophical and general humanistic perspective.

Keywords: criticism, skepticism, zeteticism, early Greek philosophy, Dariusz Kubok